

Če gledamo odnose z javnostjo skozi prizmo trženja, poslovne filozofije in upravljanja, potem lahko sklepamo naslednje:

1. Odnosi z javnostjo kot instrument trženja ustvarjajo pozitivno mnenje in zaupanje, vplivajo na trg in zmanjšujejo nasprotje med interesi. Posledica tega je manjša negotovost.

2. Odnosi so nujna sestavina v gospodarskem in političnem življenju, ki skrbi za sistematične in dobre odnose med podjetjem in javnostmi, tako internimi kot eksternimi.

Pri razmišljanju o delovanju odnosov z javnostjo – tako v ožjem kot širšem smislu – pa ne smemo pozabiti na profesionalna pravila in etično delovanje s postulatni resnicoljubnosti, točnosti in pravilnosti. Ob tem dejstvu se sprožajo številna vprašanja, med katerimi omenimo le položaj novinarja v oddelku za odnose z javnostjo. Kako izmeriti, kako ugotoviti, če piše nepristransko tudi o slabostih in težavah organizacije, v katero je vpet, in se hkrati identificira z njenimi poslovnimi cilji ter sodeluje z vodstvom, ki ima ključne informacije. Ali oddelki za odnose z javnostjo torej predvsem branijo politiko podjetja, stranke, ali pa so tudi in predvsem nosilci kritičnega pisanja. Ob tem ne moremo mimo primerjave vloge in poslanstva novinarja v oddelku za odnose z javnostjo glede na novinarja v množičnih medijih. Nujnost poslovne kulture v odnosih z javnostjo se odraža še v enem vidiku profesionalnosti delovanja, ki ga ponazorimo s slednjim podatkom. Bostonska univerza je leta 1947 ustanovila prvo šolo Public relations, čez dve leti pa so ta predmet poučevali na več sto koledžih. Kako pa je s poučevanjem in preučevanjem tega fenomena pri nas? Ali potrebujemo strokovni predmet o psihologiji komuniciranja, kulturi poslovnega komuniciranja in spoznavanja analitičnega instrumentarija za raziskovanje gospodarskega in političnega trga, ali ne? Menim, da takšna znanja v obdobju vse večje konkurenčnosti in tržne usmerjenosti ter podjetniške miselnosti potrebuje diplomant sleherne družboslovne usmeritve. Veljalo bi torej razmisliti tudi o strokovnem preučevanju in poučevanju fenomena vzpostavljanja odnosov z najrazličnejšimi javnostmi tako v gospodarskem kot političnem življenju, tudi v naši vse bolj pluralistični in konkurenčni družbi.

JOŽE VOLFAND

Vzhodni veter plaši arabske sisteme

Zgodovinski dogodki v vzhodni Evropi, ki so dosegli svoj vrh v krvavem obračunu romunskega diktatorja Nicolaja Ceausescuja z demonstranti na bukareštanjskih ulicah, nato pa epilog z naglo smrtno obsodbo ljudskega sodišča osovraženega voditelja enega zadnjih stalinističnih režimov v Evropi, so se znašli tudi v medijskem fokusu arabskega sveta. Ne glede na to, kaj se bo še dogajalo z usodo realsocializma v Evropi, vključno z Jugoslavijo, je vendarle zaradi znanih vzrokov (enopartijski ali togi, zaprti politični sistemi) še posebej zanimivo, kako so vzhodna dogajanja spremljali in presojali v arabskih državah.

Primerjavam se namreč ne da ogniti – v marsikaterem arabskem režimu – to so na primer odkrito pisali tudi arabski in zahodni komentatorji – že dolga leta

nesporno dominira enopartijski sistem, podprt z državno represijo, zlasti z izjemno močjo policije, državne varnosti in vojske, in pod neposrednim vodstvom avtokratskih voditeljev. Ne samo voditeljev, marveč družinskih oligarhij (nepotizem kot najbolj razširjena oblika vladanja). Zamude v demokratizaciji političnih sistemov se sicer dajo opravičevati s specifičnimi družbenimi in gospodarskimi razmerami v posameznih državah, še najbolj seveda z zgodovinsko tradicijo, z nerazvistostjo socialne strukture in z islamom. Najbrž tudi s posebnimi zvezami, ki so jih arabske matice imele ali jih še imajo z nekdanjimi kolonialnimi gospodarji. Kajti svetovne metropole politike, vojaške moči in kapitala so si za zaveznike raje izbirale močne vladarje in nanje stavile toliko časa, dokler jim niso postali preveč nadležni – to pomeni, da so v svoji vladarski vnemi le šli predaleč na račun siromašenja množic in njihovih demokratičnih pravic. Posameznim vladarjem ali režimom pa so se lahko zelo hitro odrekli ali pa so jih celo pomagali pokopati, če so se uračunali v oceni, kaj bo ali kaj ne bo škodilo globalnim interesom tistih, ki so protagonisti svetovne politike.

Precejšen del arabskih komentatorjev je dogodke v vzhodni Evropi torej upravičeno povezoval s situacijo na Srednjem vzhodu. Neimenovane arabske diktatorje so opozarjali, da jih lahko doleti enaka usoda kot romunskega voditelja, če se bodo ljudje tako silovito in množično uprli vladi nasilja in blokadam demokratičnih procesov. Kot poseben detajl, ki naj bi najbolj zgovorno potrjeval zaskrbljenost arabskih režimov zaradi dogodkov na Vzhodu, navajajo časnikarji reakcijo arabskih voditeljev na evropsko-arabskem dialogu v Parizu. O tem je pisal Ghasan Salameh v dnevniku Al-Hayat. Ko so med sejo državniki zvedeli za padeč romunskega režima, so to vest Arabci sprejeli v popolni tišini, s komaj prikrito osuplostjo, medtem ko so evropski udeleženci ploskali in odobravajoče kimali takemu razpletu romunske drame.

Padeč Nicolaja Ceausescuja potemtakem daje misliti tudi arabskim državam. Edini arabski voditelj, kot piše David Butter v reviji MEED, ki je brez dlake na jeziku govoril o spremembah v socialističnih državah na Vzhodu, je bil egiptovski predsednik Hosni Mubarak. Govoril je o ekonomskih implikacijah razmer v vzhodnih sistemih, o prevelikem deležu javnega oziroma državnega sektorja, o pomoči državam tretjega sveta in o ekonomski in politični pomoči, ki so jo zahodne države nudile reformnim procesom na Vzhodu.

Toda politična lekcija, ki prihaja z vzhodne Evrope, je arabskim državam pomenljivo opozorilo. Res je, da se posameznih držav ne da enačiti. Tudi arabski časnikarji dokaj realno in z večjo naklonjenostjo opisujejo na primer razmere v Egiptu, Alžiriji, Tuniziji in Jordaniji, mnogo bolj kritično in odklonilno pa v Iraku in Siriji. Egipt uvrščajo med tisto arabsko državo, ki je v zadnjih letih z največ poguma sproščala proces liberalizacije in odpirala vrata političnim svobodščinam. V parlamentu so dopustili močno opozicijo, radikalno zavrli ekstremne politične skupine, svoboda javnih medijev pa še nikdar ni bila taka, kot je zdaj. Toda opozicija seveda ni zadovoljna. Upravičeno opozarja na zelo nizko udeležbo na volitvah, na favoriziranje vladajoče partije, na nepošten elektorski sistem in na to, da prave demokracije ne bo toliko časa, dokler predsednika republike ne bodo volili na neposrednih, tajnih volitvah. Opozicija še navaja, da so politične svobodščine ljudem okrnjene tudi zaradi zakonodaje, ki daje policiji preveč pooblastil.

Arabski proces demokratizacije je kajpak drugačen kot v Vzhodni Evropi. Medtem ko je v nekdanjih enopartijskih socialističnih sistemih demokracija istovetna z nastankom političnega pluralizma, je v arabskih državah drugače. Tam je v posebnem, to je monopolnem položaju islam ne le kot religija, marveč tudi kot

ideologija, in je, kot marsikje naglašajo, edino »sprejemljiva socialna solucija« in alternativa zahodni civilizaciji. Zato je prodor demokratičnih gibanj mnogo težji.

Ovira je potemtakem v prvi vrsti islam in njegova politična opcija, da mora biti povsod privilegirana, tudi v parlamentu, čeprav je marsikateremu voditelju koran tudi dober alibi za socialni, ekonomski in politični konservatizem. Toleranca arabskih držav, na primer tudi Egipta, da prizanesljivo dopušča vzpon islamskega političnega gibanja in njegov delež v parlamentu, je bolj dokaz politične modrosti, ki računa s silo ideološke, politične in socialne kategorije, kakršna je islam. Pa ne le to. Računa tudi z možnostjo, da se bodo islamske politične partije v konkurenčni politični bitki za oblast srečevale z izzivi in zakonitostmi »umazane politike«. Sredi ekonomskega in družbenega življenja se mora islamsko gibanje potrjevati kot relevanten politični faktor, hkrati pa tudi prevzemati odgovornost za lastno materialno moč, eksistenco. Kot kaže egiptovska izkušnja, tudi islamsko gibanje ni imuno pred korupcijo in vsem tistim, kar lahko diskreditira vsako politiko, pa čeprav jo navdihujejo še tako visoki, v tem primeru božji principi.

Ta opcija je zanimiva že zato, ker poskušajo številni komentatorji razmišljati o evropskih standardih glede demokracije in o tistem, kar sploh dopušča islam, ne le v različni optiki, marveč tudi z veliko kritično distanco. Samo peščica arabskih intelektualcev, meni eden izmed piscev, presoja svoboščine v arabskem svetu po evropskih standardih. Toda demokracija in človekove svoboščine niso samo evropski fenomen in niso samo izraz človekovega navdušenja za nekaj, kar je pač krasno. Še posebej pa ni res, da Arabci ne morejo participirati v teh procesih. Drugo je, ali so posamezni arabski režimi v strahu pred nevidnim naletom evropskih dogodkov še bolj gluhi za demokratične procese. Muslimani pa se vendarle zavedajo, da islam ni nič manj združljiv z demokracijo kot krščanstvo. Resda nekateri pristajajo na teze o demokraciji kot izvoznem izdelku zahodne civilizacije, ki se ji islam krčevito upira. Zato jo zavračajo, ker verjamejo v absolutno suverenost Boga in njegovih zakonov, kakor so zapisani v koranu. Morda jih opogumlja ali pa opozarja iranski primer. Država, ki je koran sprejela za svojo ustavo, je v dobrem desetletju množično podprte revolucije preizkusila življenje in demokracijo po božjih zakonih. Vendar je sama sebi priznala limite in se, s precejšnjimi rezervami, a vendarle, počasi odreka, za začetek v detajlih, naukom in zahtevam iz korana, ker pač vidi, da ni druge rešitve. Islam je kot ideologija, ki naj bi z božjo iransko državo dokazala svojo prednost pred zahodno civilizacijo, doživel neuspeh – iranska revolucija, ki jo je usmerjal islamski fundamentalizem, se je po desetih letih znašla na začetku. Kruta »pravna« načela v koranu so v direktnem nasprotju s temeljnimi demokratičnimi pridobitvami parlamentarne demokracije, čeprav ni nujno, da v milejši izpeljavi ne bi mogla za kratek ali daljši čas zadovoljiti človekovih elementarnih demokratičnih teženj.

Liberalnejši arabski režimi poskušajo religiozni mik islamske alternative zasenčiti z radikalnejšimi, čeprav še vedno previdnimi reformami političnega sistema. Tako sta se odločili tudi Alžirija in Jordanija, ker sta prepričani, da bodo demokratični politični procesi omogočili lažje izpeljati tudi ekonomsko reformo. Prav temeljiti ekonomski zasuk, ki bi bolj upošteval načela tržne ekonomije in bančne filozofije Zahoda, pa lahko do tal zatrese islamske ekonomske in politične dogme. Liberalizacija gospodarskega režima bi izsilila politične konsekvence, ki bi vsaj deloma zrelativizirale položaj in vpliv islamskega gibanja.

V arabskih medijskih odmevih, ki iščejo paralele med dogodki v Vzhodni Evropi in zametki podobnega ljudskega eksploziva v arabskih državah, sta največ negativnih ocen dobila Sirija in Irak. Prav uničujočo analizo pa si je po primerjanju

bistvenih značilnosti režima v Romuniji in Iraku prislužil iraški predsednik Saddam Hussein. Objavil jo je Financial Times.

Komentator najprej našteva vse funkcije iraškega predsednika – od tega, da je šef armade, predsednik revolucionarne komande, generalni sekretar arabske socialistične partije Baath, vitez arabskega naroda, heroj narodne svobode, novi Nebukadnezar, predsednik vrhovnega kmetijskega sveta in tako dalje. Ko časnikar primerja Nicolaja Ceausescuja in Saddama Husseina, in sicer v vseh pogledih, ilustrativno našteva vrsto surovih dejanj, ki jih naj bi zagrešil iraški predsednik in ki niso nič drugačna od tistih grozodejstev, ki jih je počenjal romunski diktator. Potrdilo za navedbe išče komentator tudi v knjigi Republika strahu. Izšla je lani, napisal pa jo je neki Samir al-Khalil, kar je zagotovo psevdonim. Tudi dokumenti Amnesty International naj bi prepričljivo dokazovali torturo, ki jo preživlja iraško ljudstvo. Med drugim naj bi vsemogočna iraška policija često zapirala tudi otroke in jih celo usmrtila zaradi pritiska na sorodnike, ki so se uvrstili med nasprotnike režima.

Seznam zamer na račun Saddama Husseina je dolg. Na prvem mestu je omenjena agresivna iraško-iranska vojna, v kateri je padlo na tisoče Iračanov in Irancev. Očitajo mu uporabo kemičnega orožja ne le nad Iranci, marveč tudi nad domačim kurdskim prebivalstvom. Kakor je znano, konflikt med Bagdadom in iraškimi Kurdi traja že desetletja. Med dokazi militaristične in megalomanske politike Saddama Husseina naj bi bila tudi proizvodnja različnega sodobnega orožja ob izdatnem sodelovanju z zahodnimi eksperti, vojaški in gospodarski razcvet, kakršen je bil kljub vsemu dosežen v osemletni vojni, pa naj bi omogočila velika posojila pod razmeroma ugodnimi pogoji. Prijazno zahodno razumevanje naj bi bilo predvsem rezultat interesov politike velesil, ki se niso mogle sprijazniti z agresivnim iranskim fundamentalizmom in s tezo o svetovni islamski revoluciji, o izvozu islamske revolucije. Vojaški spor med Irakom in Iranom, na to posamezni arabski komentatorji pozabljajo, je kot konkurenčnega političnega partnerja na Srednjem vzhodu ponudil Saddama Husseina. Zahod ga je vzel v varstvo, čeprav ni podprl niti uporabe kemičnega orožja niti raznarodovalne politike nad Kurdi. Zanj je bila najvažnejša legitimnost režima in dejstvo, da iraško vodstvo, tako zaradi vojne kot notranjih razvojnih zadreg, izvaja razmeroma pragmatično ekonomsko politiko. V nobeni mednarodni opciji pa ni bilo prostora za morebitno prevlado iranske ali iraške ideološke in vojaške platforme v Zalivu. Ravnesje za vsako ceno je pomenilo v bistvu ohranjanje določeno distanco do obeh režimov – ne glede na to, koliko so se ZDA in SZ strinjale z notranjim položajem v obeh državah, in ne glede na to, ali so želele bolj demokratične režime. In končno, ali so sploh želele hiter konec nesmiselne iraško-iranske vojne?

Zdaj ko arabski politični komentatorji navajajo padec romunskega nepotizma kot dobro hrano za premislek o tem, kaj se dogaja in kaj se lahko zgodi v okostenelih arabskih sistemih, na prvem mestu omenjajo dolgoletni enopartijski monopol v Siriji in Iraku. Zgodovina obeh držav naj bi v več fazah pokazala brutalnost partij Baath. V obeh državah, ki sta si sicer nenehno navzkriž, sta namreč na oblasti socialistični stranki in vsakemu, še tako drobnemu znaku organiziranega delovanja opozicije se neusmiljeno zoperstavita. Zato ni glasne opozicije, če do nje pride, recimo v primeru Kurdov, pa je njen nastop krvavo zadušen. Podobno v Siriji. Opozicija se potemtakem spopada z več vrst nasprotnikov – s tradicijo, ki je ujeta v bolj ali manj radikalni islam, in z oblastno enopartijsko strukturo, ki z vsemi sredstvi prisile vzdržuje ravnesje, za kakršnega se odloči oziroma ki ga

dopušča. Množičnega upora ljudi ni, vsaj v teh dveh državah ne. Izjema je seveda palestinski upor na ozemlju pod izraelsko okupacijsko oblastjo.

Kritični pogled na notranjo dinamiko demokratičnih procesov v Iraku je upravičen. Podobno se lahko presoja pojave nepotizma in brutalnih obračunavanj z nasprotniki, pa tudi s tistimi, ki so odpovedali ali napačno ravnali na bojišču. O takih nemilih usodah je po Bagdadu krožilo nemalo prav srhljivih zgodbic, tudi na račun iraškega predsednika in njegove brezobzirnosti do najožjih vojaških sodelavcev. Do kraja potenciran kult osebnosti je vsepočez in torej ni prikrit. Je pa kljub vsemu res, da je Saddam Hussein med ljudmi popularen, ne upošteva prefinjeno politično propagando z organiziranimi shodi aplavdiranja in izkazovanja časti ljubljenu nacionalnemu heroju, kar, navsezadnje, ni neznano tudi jugoslovanski preteklosti. Kaj bodo pokazale prve lastovke demokratičnega političnega izjavljanja in odločanja, je samo spekulacija. Do te etape demokracije iraška socialistična revolucija še ni prišla. Avtoritarnost sistema je nesporna.

Presek socialnega, gospodarskega in kulturnega življenja Iraka v zadnjih desetih letih, torej v času, ki ga je v celoti zaznamovala, z vsemi žrtvami vred, vojna z Iranom, pa oblastno elito na določen način pravzaprav utemeljuje. Bolje rečeno – doseženi razvoj ji daje v roke določeno možnost za referendumski preizkus njene legitimnosti pri množicah. Če bo vodstvo to storilo kmalu, zaplet in razplet ekonomske, finančne krize in krize demokracije v Iraku ne bo tako tragičen, kot jo bo sicer lahko povzročilo »dogajanje« ljudstva in demokracije. Toda ta čas ni tako daleč – kajti Irak je že začela boleti glava, čeprav najprej zaradi pomanjkanja denarja in zaradi velike zunanje zadolženosti. Konec finančne krize je zelo zelo oddaljen. Različne mednarodne ocene celo trdijo, da je Irak med največjimi svetovnimi dolžniki. Omenjajo celo sto milijard dolarjev, čeprav v to vsoto tlačijo tudi okrog 40 milijard dolarjev vojne pomoči, ki jo je iraško vodstvo dobilo kot nepovratne kredite od arabskih prijateljev. Toda namestnik iraškega predsednika vlade Saadoun Hammadi je nedavno v revij MEED izjavil: »Stroške moramo zmanjšati!« Povojni razvoj je Irak postavil v bistveno težjo preizkušnjo: pred nove dogovore s posojilodajalci in pred ključno vprašanje, kako zaježiti inflacijo, čeprav je uradno ne priznavajo. Tečaj je že leta in leta enak (1 dolar je 0,31 iraškega dinarja). Konec vojne bo razgrnil tiste razvojne in strukturne konflikte, ki jih je bilo mogoče med vojno zaradi strateških razlogov vsaj deloma odlagati na poznejše čase. Zdaj finančna realnost stiska iraško vodstvo, ki sicer naglaša, da ne bo imelo resnih težav pri iskanju svežega denarja za razvoj, ker se mednarodne bančne ustanove in razvite države dobro zavedajo izrednih naravnih virov države in njenih možnosti za drugačno likvidnost – v perspektivi. Adut je nafta, a tudi fosfati in prostrana kmetijska zemljišča, ki napovedujejo že več let obljubljeni preporod kmetijske proizvodnje – Irak namreč zdaj iz ZDA uvaža velike količine hrane. Prav za hrano, zdravila in farmacevtske proizvode pa država potrebuje zeleno gotovino. Tudi če bo zaradi zvišanja cen nafte v prihodnjih letih v državno blagajno priteklo okrog 20 milijard dolarjev, denarja ne bo dovolj za uvoz hrane, za nove projekte in za ambiciozni program povojne obnove.

Obrisi prihodnje ekonomske strategije Iraka so nakazani, izsiljuje jih bližnji finančni kolaps države: odplačila dolgov bodo odložena, servisiranje bo omogočeno z novim denarjem, problem odplačevanja pa bodo Iračani reševali z vsako državo posebej – kolektivnih sporazumov v okviru mednarodnih finančnih institucij torej ne bo. Vse trgovske sporazume bodo sklepali na čistih ekonomskih osnovah. Pogoj bodo najnižje cene in visoka, najvišja tehnologija. V razvoju bodo imeli prednost industrijski projekti. Privatni sektor bodo podpirali z vsemi sredstvi, tako

da bodo z državnim denarjem financirali projekte, ki jih bodo nato prodali privatnemu sektorju; s posebnimi stimulacijami pa bodo privabili tuji kapital.

Taka ekonomska in razvojna strategija bo vplivala na socialni in politični profil države in v tem je morebiti velika demokratična šansa Iraka. Kot kažejo najnovejše poteze Saddama Husseina, se iraški lider zaveda, da v arabskem svetu ne more prevzeti egiptovske vloge, pa četudi je njegov prestiž po vojni z Iranom porasel. Ogromni vojaški potencial, ki si ga je ustvaril, pa bo sčasoma prej omejitveni faktor kot pa prednost v težnji po okrepitvi političnih pozicij v Zalivu. Še en dogodek ni niti malo nepomemben. Turčija je na Evfratu zgradila velik jez Atatürk in si je tako izborila položaj, ko bo sama odločala o tem, koliko vode spustiti žejnim Sirijcem in Iračanom. To je nov faktor gospodarskega in političnega (ne)ravnovesja v Zalivu oziroma v tem delu sveta.

V tem orisu postaja celo nekoliko preveč na obrobju še zmeraj vprašljiv mir med Iranom in Irakom, ki sta formalno še vedno v vojni, saj je bila dosežena samo prekinitev vojaških spopadov. Toda očitno oboji ne verjamejo več v nadaljevanje vojne. Če bi bilo drugače, ne bi tako ihtavo realizirali projekte na najbolj ogroženih območjih, tik ob meji torej.

Kar zadeva Irak, a ne gre le zanj, je potemtakem precej realna ugotovitev, da lahko prav ekonomska kriza začne odpirati vrata tudi za močnejše sape z demokratičnega Vzhoda. Zakaj so arabski in nekateri drugi komentatorji tako odločno in mestoma celo žolčno napadli arabske režime prav ob nelagodni reakciji uradne arabske politike na demokratične revolucije v socialističnem svetu, ni težko odgovoriti. Vprašanje seveda je, ali je moč zoperstaviti islamsko gibanje vzorcem evropske demokratične izkušnje. Ali še natančneje – kako bi lahko arabski režimi z dosedaj prevladujočim enopartijskim monopolom vendarle lahko postopoma spodbudili demokratične reforme, ki bi znale loviti ravnotežje med fundamentalnim bistvom islama in demokracijo kot najpomembnejšo vrednoto sodobne civilizacije?